

Rafał Wrzcionek

Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia – próba sformułowania definicji

I. Wprowadzenie

Z dniem 2 października 2008 roku wchodzi w życie ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287). Od tego dnia ustawodawca wzbogaca praktykę notarialną o kolejne, następujące czynności notarialne:

a) sporządzenie aktów poświadczenia dziedziczenia (art. 95a i nast. pr. o not.);

b) otwarcie i ogłoszenie testamentu (art. 95d pr. o not.);

c) wydanie zaświadczenia wykonawcy testamentu (art. 665 k.p.c.).

Pomimo wprowadzenia trzech nowych czynności notarialnych, ustawodawca poszerza ich katalog jedynie o pierwszą z nich, zmieniając w tym zakresie treść art. 79 pr. o not. w ten sposób, że po pkt 1 art. 79 dodaje pkt 1a w brzmieniu „sporządza akty poświadczenia dziedziczenia”. Wydaje się, że wprowadzenie przez prawodawcę wyłącznie tej czynności do katalogu czynności notarialnych wskazuje na jej szczególną (w porównaniu z pozostałymi dwoma czynnościami) doniosłość i znaczenie – nie tylko dla prawa cywilnego, ale i praktyki notarialnej.

Zarówno czynność notarialna polegająca na otwarciu i ogłoszeniu testamentu, jak i wydanie zaświadczenia wykonawcy testamentu – w ocenie ustawodawcy, jako mniej doniosłe, objęte są regulacją zawartą w art. 79

pkt 9 pr. o not. Wynika z niego, że notariusz „sporządza inne czynności wynikające z odrębnych przepisów”. Dotychczas ustawodawca stosował już powyższy sposób wprowadzania nowych czynności notarialnych, bez zmian ich katalogu, np.: notariusz obowiązany jest wydać „zaświadczenie” potwierdzające fakt zdeponowania u niego dokumentu akcji na okaziciela (art. 406 § 2 k.s.h.), notariusz może w pewnych okolicznościach przeprowadzić przetarg publiczny na sprzedaż przedmiotu zastawu rejestrowego (art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r., o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów¹). Należałoby się chyba zastanowić, czy kontynuując ów kierunek poszerzania katalogu form notarialnych – w przyszłości zasadne może stać się wprowadzenie do ustawy – Prawo o notariacie regulacji wydawania przez notariusza zaświadczeń.

Poniżej podjąłem próbę naszkicowania i uzasadnienia propozycji definiowania (w aspekcie czynności konwencjonalnej) pierwszej z powyższych czynności notarialnych – sporządzenie aktów poświadczenia dziedziczenia – regulowanej w przepisach rozdziału 3a – „Akty poświadczenia dziedziczenia” (art. 95a i nast. pr. o not.). Poruszę również szereg ewentualnych problemów natury dogmatycznej i praktycznej, które mogą stanowić asumpt do dyskusji, co, mam nadzieję, przyczyni się do sprawnego wdrożenia w praktyce nowej czynności notarialnej.

II. Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia – analiza

Proponuję następujący sposób definiowania czynności notarialnej „sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia”, w aspekcie czynności konwencjonalnej.

Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia jest to 1) czynność konwencjonalna 2) polegająca na potwierdzeniu w formie notarialnej faktu dziedziczenia ustawowego lub testamentowego, z wyłączeniem dziedziczenia na podstawie testamentów szczególnych, której 3) dokonania przez notariusza albo inną uprawnioną osobę, 4) z uwzględnieniem ściśle określonych elementów i 5) zasad, 6) wymaga przepis prawa bądź wola stron.

---

¹ Dz.U. Nr 149, poz. 703 ze zm.

Ad 1) Rozpoczynając analizę powyżej zaproponowanego ujęcia definicyjnego, należy udzielić odpowiedzi na zasadnicze pytanie: czy można mówić o czynności „sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia” w aspekcie czynności konwencjonalnej?

Koncepcja reguł konstytutywnych przedstawiona przez S. Czepitę², została pomyślana – zdaniem samego autora – w ten sposób, by miała zastosowanie do wszelkich typów czynności konwencjonalnych. Odwołanie się do koncepcji reguł konstytutywnych przy analizie czynności prawnych uzasadnia pogląd o stosowalności koncepcji w rozważaniach z zakresu prawa cywilnego. Wskazanie nie tylko ograniczonej, lecz także uniwersalnej stosowalności koncepcji reguł konstytutywnych w rozważaniach nad wszelkimi czynnościami konwencjonalnymi doniosłymi prawnie wymaga zwrócenia się ku problematyce czynności konwencjonalnych doniosłych prawnie innych aniżeli czynności prawne. W tym aspekcie analiza notarialnej czynności sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia jako ewentualnej czynności konwencjonalnej prawa cywilnego jest szczególnie interesująca. Mamy tutaj do czynienia z aktem (czynnością) o wyjątkowej doniosłości społecznej, a przy tym z aktem (czynnością) szczególnie – wręcz swoistym – którego struktura sprawiać może nie tylko prawnikom, ale i dogmatykom prawa wiele kłopotów.

W polskim systemie prawnym do czynności notarialnej – sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia odnoszą się, jak wiadomo, reguły wynikające z przepisów ustawy – Prawo o notariacie³, w których ustawodawca wyznacza konstytutywne przesłanki tej czynności, tj. że niedochowanie wskazanych warunków powoduje, iż „czynność notarialna nie jest dokonana”.

Dane postępowanie notariusza i osób przed nim stawających, w określonych okolicznościach składających oświadczenia, rozpoznawane jest jako czynność sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia nie tylko ze względu na to, że te osoby postąpiły w określony sposób, lecz również ze względu na to, że ich postępowanie traktowane jest jako wywołujące określone, normatywnie wyznaczone konsekwencje. Inaczej mówiąc:

---

² S. C z e p i t a, *Reguły konstytutywne a zagadnienia prawoznawstwa*, Szczecin 1996.

³ Ustawa z 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 ze zm.).

gdybyśmy pewnego typu postępowania osób, podjętego wedle odpowiednich reguł i w określonych okolicznościach, nie traktowali jako wywołującego swoiste normatywnie wyznaczone konsekwencje, to zapewne nie nazwalibyśmy tego postępowania „sporządzeniem aktu poświadczenia dziedziczenia” – posługując się tym terminem w takim znaczeniu, jakie ma on w polskim języku prawnym i prawniczym.

Brak wyraźnej treści językowej wyrażenia „sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia” w aspekcie tego, jakie reguły konsekwencyjne objęte są treścią językową owego wyrażenia w danym języku, prowadzi oczywiście do wielu nieścisłości i niedokładności.

W celu sporządzenia dokumentu, którym jest akt poświadczenia dziedziczenia, niezbędne jest podjęcie szeregu czynności konwencjonalnych, na które składają się: ściśle określone w przepisach prawa o notariacie postępowanie notariusza bądź innego podmiotu dokonującego tej czynności (substrat materialny), swoista dla tej czynności nazwa, o którą w tym przypadku zadbał sam ustawodawca, oraz konsekwencje jej dokonania na gruncie określonego systemu reguł konsekwencyjnych. System reguł konsekwencyjnych tworzą niewątpliwie przepisy ustawy – Prawo o notariacie, regulujące konsekwencje powzięcia przez podmiot sporządzający dany akt – składających się łącznie na analizowaną czynność notarialną oraz przepisy innych aktów prawnych (np. kodeksu cywilnego, kodeksu postępowania cywilnego). Konsekwencją sporządzenia omawianego aktu jest dokument – „akt poświadczenia dziedziczenia”.

Ad 2) Konsekwencją czynności sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia jest dokument urzędowy sporządzony w formie notarialnej, lecz niebędący aktem notarialnym. Należy wszak traktować tę czynność jako odrębną – nowo stworzoną – formę szczególną prawa cywilnego (art. 73 § 2 oraz art. 76 zd. 1 k.c.), przewidzianą dla dokonania czynności z zakresu prawa spadkowego. Ustawodawca, wprowadzając wymóg zachowania szczególnej formy dla dokonania określonej czynności prawnej, określa jej rodzaj: sporządzenie aktu notarialnego, spisanie przez notariusza protokołu, sporządzenie poświadczenia (np. podpisów), sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia itd. I tak np. art. 950 k.c. stanowi, że właściwą dla dokonania czynności sporządzenia testamentu notarialnego jest forma aktu notarialnego. Art. 99 § 1 k.c. stanowi, że jeżeli do ważności czynności prawnej potrzebna jest szczególna forma, pełnomoc-

nictwo do dokonania tej czynności powinno być udzielone w tej samej formie. Treść art. 421 § 1 k.s.h. wskazuje natomiast, że właściwą formą protokołu walnego zgromadzenia spółki akcyjnej jest forma protokołu sporządzonego przez notariusza. Natomiast z brzmienia art. 180 k.s.h. wynika, że zbycie udziału, jego części lub ułamkowej części udziału spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz jego zastawienie powinno być dokonane w formie pisemnej z podpisami notarialnie poświadczonymi. Z treści art. 1025 § 1 k.c. wynika, że notariusz na zasadach określonych w przepisach odrębnych sporządza akt poświadczenia dziedziczenia.

Ad 3) Przepis art. 1 § 2 pr. o not.⁴ nie zawiera *numerus clausus* podmiotów, które dysponują prawem dokonywania czynności notarialnych (w tym sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia) w pewnych okolicznościach i na warunkach określonych w tejże ustawie. Pomimo wyszczególnienia w treści przywołanego przepisu wyłącznie asesora notarialnego, również i emerytowany notariusz może zostać upoważniony do dokonywania czynności notarialnych w ramach zastępstwa notariusza (art. 21 § 4 pr. o not.). Powyższe stanowią jednak ogólną zasadę przyjętą w prawie o notariacie. Szczególną regulację w tym zakresie, w aspekcie podmiotu uprawnionego do dokonania czynności notarialnej sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia wprowadza (*a contrario*) ustawodawca w art. 19 ust. 4a ustawy z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej⁵, w myśl którego konsul nie może sporządzać aktu poświadczenia dziedziczenia⁶.

Ad 4) Elementy obligatoryjne (konstytutywne), charakterystyczne dla każdego dokumentu (aktu poświadczenia dziedziczenia), sprecyzowane zostały *expressis verbis* przez ustawodawcę w treści art. 95f § 1 pr. o not. Wynika z niego, że musi on zawierać:

- 1) dzień, miesiąc i rok oraz miejsce sporządzenia aktu,
- 2) imię, nazwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządził zastępca notariusza – nadto imię i nazwisko zastępcy,

---

⁴ Ustawa z 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 ze zm.).

⁵ Dz.U. z 2002 r. Nr 215, poz. 1823 ze zm.

⁶ Przepis wprowadzony art. 4 ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r., o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 181, poz. 1287).

3) imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz jego numer PESEL,

4) datę i miejsce zgonu spadkodawcy oraz jego ostatnie miejsce zamieszkania,

5) wskazanie spadkobierców, którym spadek przypadł – imiona, nazwiska i imiona rodziców oraz datę i miejsce urodzenia osób fizycznych, a w przypadku osób prawnych – nazwę i siedzibę,

6) tytuł powołania do spadku i wysokość udziałów w spadku wraz ze wskazaniem w razie dziedziczenia ustawowego, czy spadkobierca był małżonkiem spadkodawcy, czy jego krewnym i w jakim stopniu, a w razie dziedziczenia testamentowego wraz z określeniem formy testamentu,

7) wskazanie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy oraz ich udziały w nim,

8) powołanie protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu,

9) podpisy wszystkich biorących udział w spisaniu protokołu dziedziczenia,

10) podpis notariusza,

11) adnotację o dokonaniu rejestracji zgodnie z art. 95 i pr. o not.

Każdy akt poświadczenia dziedziczenia (dokument) sporządzony jest w formie notarialnej, a więc w formie szczególnej (pisemnej, kwalifikowanej), o której mowa w kodeksie cywilnym (np. art. 76). Zaś aby określić w sposób jednoznaczny, że dany dokument jest sporządzony we wspomnianej formie, konieczne jest stwierdzenie w jego treści istnienia powyżej wyszczególnionych elementów, warunkujących jego byt prawny.

W związku z tym, że akt poświadczenia dziedziczenia stanowi *novum* wśród form objętych katalogiem czynności notarialnych, w moim odczuciu, wskazane jest porównanie tzw. komparycji tej czynności z tzw. komparcją aktu notarialnego, ze względu choćby na istotne różnice w tym zakresie. Z analizy przepisu art. 95f § 1 pkt 1 i 2 pr. o not. wynika, że każdy akt poświadczenia dziedziczenia powinien zawierać: dzień, miesiąc i rok, miejsce sporządzenia aktu oraz imię, nazwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządził zastępca notariusza – nadto imię i nazwisko zastępcy.

Dla porównania – każdy akt notarialny powinien w tzw. komparycji zawierać: dzień, miesiąc i rok sporządzenia aktu, a w razie potrzeby lub na żądanie strony – godzinę i minutę rozpoczęcia i podpisania aktu (art.

92 § 1 pkt 1 pr. o not.); miejsce sporządzenia aktu (art. 92 § 1 pkt 2 pr. o not.); imię, nazwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządził zastępca notariusza – nadto imię i nazwisko zastępcy (art. 92 § 1 pkt 3 pr. o not.); imiona, nazwiska, imiona rodziców i miejsce zamieszkania osób fizycznych, nazwę i siedzibę osób prawnych lub innych podmiotów biorących udział w akcie, imiona, nazwiska i miejsce zamieszkania osób działających w imieniu osób prawnych, ich przedstawicieli lub pełnomocników, a także innych osób obecnych przy sporządzaniu aktu (art. 92 § 1 pkt 4 pr. o not.).

Określenie tożsamości podmiotów biorących udział w akcie notarialnym jest szczegółowo określone w art. 92 § 1 pkt 4 pr. o not. Do wszystkich czynności notarialnych regulowanych w przepisach prawa o notariacie, a zatem również przy sporządzaniu aktu poświadczenia dziedziczenia, zastosowanie w pełni znajdują przepisy ogólne działu II – „Czynności notarialne”: rozdziału 1 – „Przepisy ogólne” oraz rozdziału 2 – „Tryb dokonywania czynności notarialnych”. I tak np. z art. 85 pr. o not. wynika, że przy dokonywaniu czynności notarialnej notariusz jest obowiązany stwierdzić tożsamość osób biorących udział w czynności, które powinno nastąpić na podstawie prawem przewidzianych dokumentów, a w braku takich dokumentów – w sposób wyłączający wszelką wątpliwość co do określenia tożsamości osoby biorącej udział w czynności notarialnej. Sposób stwierdzenia tożsamości notariusz określa w sporządzonym dokumencie. Powyższe w praktyce oznacza, że tzw. komparycja aktu poświadczenia dziedziczenia winna zostać sporządzona w podobny sposób, w jaki redaguje się tę część przy sporządzaniu aktu notarialnego.

Na uwagę zasługuje również fakt pominięcia przez ustawodawcę w pierwszym z powyżej wyszczególnionych elementów aktu poświadczenia dziedziczenia, a mianowicie „dzień, miesiąc i rok oraz miejsce sporządzenia aktu” (art. 95f § 1 pkt 1 pr. o not.), możliwości wpisania godziny i minuty rozpoczęcia i podpisania aktu. Z kolei możliwość zamieszczenia tych informacji istnieje przy okazji dokonywania innych czynności notarialnych: np. przy sporządzaniu aktu notarialnego (art. 92 § 1 pkt 1 pr. o not.), poświadczenia (art. 97 pr. o not.), doręczeniu oświadczeń (art. 102 § 4 w zw. z art. 92 § 1 pkt 1 pr. o not.), spisaniu protokołu notarialnego (art. 104 § 4 w zw. z art. 92 § 1 pkt 1 pr. o not.),

przyjęciu dokumentu na przechowanie (art. 107 w zw. z art. 104 § 4 oraz art. 92 § 1 pkt 1 pr. o not.) czy przyjęciu depozytu (art. 108 § 2 w zw. z art. 104 § 4 oraz art. 92 § 1 pkt 1 pr. o not.). Taka możliwość istnieje również przy sporządzeniu wypisu, odpisu i wyciągu (art. 110 § 3 oraz art. 112 § 1 i § 2 w zw. z art. 110 § 3 pr. o not.). Zatem w tym miejscu czynność notarialna sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia pozostaje różna chociażby od powyższej wyszczególnionych, co w aspekcie funkcjonalności nie znajduje, w moim przekonaniu, racjonalnego uzasadnienia. Niekiedy – wręcz przeciwnie – wyjątek w tym zakresie może okazać się utrudnieniem dla praktyki notarialnej z uwagi choćby na sytuację, w której następuje wyznaczenie zastępcy notariusza do dokonania czynności notarialnych. W celu uniknięcia ewentualnego zarzutu dyscyplinarnego (dokonywania czynności notarialnych jednocześnie z zastępcą) pod adresem notariusza, może wówczas zaistnieć potrzeba wpisania do aktu godziny i minuty jego rozpoczęcia i podpisania.

W obecnie obowiązującej ustawie – Prawo o notariacie można dostrzec chaos pojęciowy przy analizie określeń używanych przez ustawodawcę na osoby stawające do czynności. Już w art. 1 § 1 pr. o not. ustawodawca wprowadza termin „strona”. Konsekwencja terminologiczna w tym zakresie podtrzymywana jest przez znaczną część analizowanej ustawy. Lecz w art. 85 § 1 pr. o not. użyty zostaje inny – na pozór szerszy znaczeniowo (oczywiście w aspekcie analizowanych przepisów) – zwrot „osoba biorąca udział w czynności”. O tym, że twórcy tej ustawy stawiają znak równości pomiędzy powyższymi pojęciami, przekonać się można choćby przy interpretacji pierwszego zdania art. 87 § 1, w którym jest mowa, że „jeśli osoba biorąca udział w czynności (1) nie zna języka polskiego i do czynności nie jest dołączony przekład na inny znany tej osobie język (...)”. Oczywiście nie pozostawia żadnych wątpliwości fakt, że ustawodawca utożsamia w tym miejscu „stronę czynności notarialnej” z „osobą biorącą udział” w tej czynności. Wobec powyższego można by pokusić się o stwierdzenie, że na gruncie ustawy – Prawo o notariacie pojęcia „strona”, „strona czynności notarialnej” czy „osoba biorąca udział w czynności” są używane przez ustawodawcę zamiennie, a tym samym są ze sobą tożsame⁷.

---

⁷ Podobnie H. Nowara-Bacz, *Forma aktu notarialnego*, Kraków 1996, s. 75.

Zapewnienie spadkobiercy, o którym mowa w art. 671 k.p.c., stanowi dowód faktu nieistnienia innych spadkobierców. Jest więc szczególnym środkiem dowodowym (podlegającym swobodnej ocenie na podstawie art. 233 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) składanym osobiście przez zgłaszającego się spadkobiercę, a zmierzającym do wykazania nieistnienia (w chwili jego składania) innych spadkobierców, poza znanymi już sądowni⁸. Jako wyjątek doktryna dopuszcza jedynie złożenie tego zapewnienia przez przedstawiciela ustawowego w zastępstwie osoby pozostającej pod władzą rodzicielską, opieką lub kuratelą.

W moim przekonaniu – w sposób analogiczny należy traktować protokół dziedziczenia spisany przez notariusza w myśl art. 95c pr. o not. Jego treść powinna zatem uwzględniać ściśle określone w art. 95c § 1, art. 95c § 2, art. 95f § 1 pkt 9 pr. o not. elementy obligatoryjne tej czynności. W aspekcie skutków prawnych – składane przez osoby biorące udział w tej czynności zapewnienia są równoznaczne ze złożeniem zeznań pod przysięgą, o czym notariusz winien pouczyć osoby biorące udział w czynności. Zgodnie bowiem z treścią art. 95c § 1 pr. o not., przystępując do spisania protokołu dziedziczenia, notariusz poucza osoby biorące udział w spisywaniu protokołu o obowiązku ujawnienia wszelkich okoliczności objętych treścią protokołu oraz o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych oświadczeń.

Przy dokonywaniu czynności spisania protokołu dziedziczenia, z uwagi na osobisty charakter czynności, niedopuszczalne jest więc działanie spadkobiercy przez pełnomocnika. W związku z tym, że – w myśl art. 95f § 1 pkt 9 pr. o not. – akt poświadczenia dziedziczenia podpisują wszyscy biorący „udział w spisywaniu protokołu dziedziczenia”, to również i ta czynność zyskuje charakter osobisty, co w konsekwencji oznacza brak możliwości działania w tym zakresie przez pełnomocnika osób, które wchodzi w rachubę jako ustawowi i testamentowi. Zatem nawet w przypadku dziedziczenia testamentowego zasadna będzie obecność osób dziedziczących z mocy ustawy.

---

⁸ Orzeczenie SN z 1 października 1949 r., C 1283/49 (PiP 1950, z. 2, s. 103) z glosą W. Siedleckiego (PiP 1950, z. 2, s. 108); orzeczenie SN z 30 listopada 1960 r., II CR 917/60 (OSP 1961, z. 7-8, poz. 220); postanowienie SN z 21 lipca 1966 r., III CRN 170/66 (OSNC 1967, nr 5, poz. 86).

Wątpliwości interpretacyjne wynikać mogą również z ostatniego elementu konstytutywnego każdego aktu poświadczenia dziedziczenia, jakim jest „adnotacja o dokonaniu rejestracji zgodnie z art. 95 i” (art. 95f § 1 pkt 11 pr. o not.).

Nową czynnością notarialną, wprowadzoną ustawą z dnia 24 sierpnia 2007 r., o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw⁹, jest „sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia” (art. 79 pkt 1a pr. o not.). Po wstępnej analizie przepisów rozdziału 3a – „Akty poświadczenia dziedziczenia” odnieść można wrażenie, że ustawodawca różnicuje akty poświadczenia dziedziczenia na akty poświadczenia dziedziczenia (art. 95a, art. 95b, art. 95e § 1 i 2, art. 95f § 1, art. 95h § 1, art. 95l, art. 95m) oraz na zarejestrowane akty poświadczenia dziedziczenia (art. 95j, art. 95n § 1, 2, 3, art. 95p).

Dokument notarialny jest dokumentem urzędowym, z jednym jednak zastrzeżeniem – musi być on sporządzony „zgodnie z prawem”. Warunek ten wynika z art. 2 § 2 pr. o not., w treści którego użyte słowo „prawo” może być interpretowane w sposób bardzo różny. Oznaczać bowiem może konkretny przepis prawa, całą ustawę czy akt prawny, a nawet całe prawo stanowione, bądź też może mieć jeszcze bardziej ogólne znaczenie, w zakresie którego mieszczą się również przyjęte zwyczaje – tak zwane prawo zwyczajowe. Które zatem znaczenie słowa „prawo” przypisać należy do użytego przez ustawodawcę w art. 2 § 2 pr. o not. sformułowania „zgodnie z prawem”?

Z uwagi na fakt, że cechą immanentną każdego dokumentu notarialnego jest jego moc urzędowa, w moim przekonaniu sytuacja jest dokładnie odwrotna, to znaczy – warunkiem nadania dokumentowi mocy urzędowej jest spełnienie określonych, stawianych przez prawo wymogów formalnoprawnych, a więc jednocześnie jego zaistnienie jako aktu poświadczenia dziedziczenia. Zatem niezwykle istotne – konstytutywne dla zaistnienia i zachowania mocy urzędowej danego dokumentu notarialnego są elementy, o których mowa w ustawie – Prawo o notariacie.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 lipca 2001 roku¹⁰ wyraził swój pogląd w sprawie, twierdząc, że „jeśli sporządzony dokument nie zawiera

---

⁹ Dz.U. Nr 181, poz. 1287.

¹⁰ Uchwała SN z 19 lipca 2001 r., III CZP 36/01 (OSNC 2002, nr 1, poz. 7).

elementów wskazanych w Prawie o notariacie (...) nie jest aktem notarialnym”. Należy zatem każdorazowo badać poszczególne składniki aktu, ustalając, które z nich mają do tego dokumentu znaczenie „konstytutywne” w tym sensie, że ich pominięcie, podanie niezgodnie z rzeczywistością lub niedostatecznie określone, powoduje nieprawidłowe sporządzenie tego aktu. Te tak zwane „istotne uchybienia formalne” pozbawiają sporządzony dokument charakteru aktu notarialnego. Inne uchybienia nie pociągają za sobą tak daleko idących skutków i sporządzony dokument, mimo pewnej wadliwości, zachowuje charakter dokumentu urzędowego.

Prawo o notariacie nie zawiera wyraźnego określenia, jakie skutki pociąga za sobą niezachowanie przesłanek formalnych aktu poświadczenia dziedziczenia. Wnioskowanie *a contrario* z art. 2 § 2 pr. o not. prowadzi do wniosku, że czynności notarialne (a więc także omawiany akt poświadczenia dziedziczenia) dokonane niezgodnie z prawem są pozbawione mocy urzędowej. Idąc dalej takim tokiem rozumowania, należałoby konsekwentnie przyjąć, że każde naruszenie przepisów odnoszących się do trybu dokonywania czynności notarialnych, wskazanych w ustawie – Prawo o notariacie, pociąga za sobą pozbawienie sporządzanego dokumentu mocy dokumentu urzędowego.

Wobec powyższego użyte przez ustawodawcę w art. 2 § 2 pr. o not. sformułowanie „zgodnie z prawem” odnosi się wyłącznie do prawa w zakresie przepisów ustawy – Prawo o notariacie, wszak każde uchybienie wymaganiom zawartym w prawie o notariacie, co do zasady, pociąga za sobą utratę przez sporządzany dokument mocy dokumentu urzędowego.

Elementem obligatoryjnym (konstytutywnym) każdego aktu poświadczenia dziedziczenia pozostaje wzmianka o dokonaniu zarejestrowania, zamieszczona na tymże dokumencie (art. 95f § 1 pkt 11 pr. o not.), której brak – w myśl art. 2 § 2 pr. o not. – pozbawiał będzie tego dokumentu charakteru dokumentu urzędowego, bowiem w rozumieniu przywołanego powyżej przepisu, nie zostanie on sporządzony zgodnie z prawem, tj. zgodnie z art. 95f § 1 pr. o not., z uwagi na brak w jego treści elementu, o którym mowa w pkt 11 powyższego przepisu.

Ponadto notariusz – zgodnie z art. 95n § 1, 2 i 3 pr. o not. – nie ma możliwości wydania wypisu niezarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. W przepisach tych ustawodawca stanowi o wypisach „zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia”, a wyłącznie do

zarejestrowanych aktów poświadczenia dziedziczenia stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału 9 – „Wypisy, odpisy i wyciągi oraz przechowywanie aktów notarialnych” (art. 95n § 1 pr. o not.).

Wobec powyższego wnioskuję, że skoro elementem konstytutywnym każdego aktu poświadczenia dziedziczenia jest dokonanie rejestracji zgodnie z art. 95i pr. o not. (art. 95f § 1 pkt 11 pr. o not.), błędnym jest różnicowanie przez ustawodawcę aktu poświadczenia dziedziczenia oraz zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Z powyższej analizy przepisów rozdziału 3a – „Akty poświadczenia dziedziczenia” wynika jednoznacznie, że nie jest czynnością notarialną akt poświadczenia dziedziczenia, który nie został zarejestrowany w rejestrze aktów poświadczenia dziedziczenia utworzonego przez Krajową Radę Notarialną w myśl art. 95i § 1 pr. o not. W związku z tym, że brak rejestracji sporządzonego aktu poświadczenia dziedziczenia w wyżej wymienionym rejestrze powoduje niemożność dokonania adnotacji o jego rejestracji, niemożliwą jest sytuacja, w której niezarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia pozostanie wpisany do repertorium A kancelarii notarialnej zgodnie z § 2 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 kwietnia 1991 r., w sprawie prowadzenia ksiąg notarialnych oraz przekazywania na przechowanie dokumentów sądom rejonowym¹¹. Będzie to sytuacja porównywalna z brakiem w treści aktu notarialnego jakiegokolwiek elementu konstytutywnego dla tej czynności, wynikającego z art. 92 § 1 pr. o not., np. z brakiem oznaczenia miejsca sporządzenia aktu notarialnego.

Elementy fakultatywne aktu poświadczenia dziedziczenia wynikają np. z odesłania zastosowanego przez ustawodawcę w treści art. 95f § 2 pr. o not., z którego wynika, że przepisy art. 92 § 2 i art. 93-94 stosuje się odpowiednio. „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa oznacza możliwość trzech sposobów korzystania z przepisów będących przedmiotem odesłania. Otóż:

1) niektóre z nich można stosować wprost (bez konieczności stosowania jakiegokolwiek modyfikacji) – na przykład art. 93 pr. o not.;

2) niektóre z nich wymagają stosowania przepisów ustawy z koniecznością odpowiedniej ich modyfikacji – na przykład art. 94 § 1 pr. o not.;

---

¹¹ Dz.U. Nr 33, poz. 147 ze zm.

3) inne zaś stwarzają konieczność rezygnacji z zastosowania przepisów ustawy – na przykład *a contrario* art. 92 § 2.

Zatem przy zaistnieniu pewnych okoliczności (w konkretnym stanie faktycznym) dokument ten powinien zawierać np.:

1) stwierdzenie braku podpisu osoby na oryginale aktu poświadczenia dziedziczenia wraz z podaniem powodów tego braku – w przypadku, gdy w akcie bierze udział osoba, która nie umie lub nie może pisać (art. 92 § 2),

2) numery stron na każdej stronie oryginału aktu – jeśli jest on sporządzony na dwóch lub więcej arkuszach (art. 93),

3) parafy na każdej stronie oryginału aktu – jeśli jest on sporządzony na dwóch lub więcej arkuszach (art. 93),

4) stwierdzenie, że osobom biorącym udział w czynności, przed złożeniem podpisów, projekt aktu poświadczenia dziedziczenia został odczytany przez notariusza lub przez inną osobę w jego obecności oraz że osoby te dokładnie rozumieją treść oraz znaczenie tego aktu, który jest zgodny z ich wolą (art. 94 § 1).

Elementy fakultatywne omawianej czynności notarialnej (w przeciwieństwie do grupy elementów obligatoryjnych) stanowią otwarty katalog. Dzieje się tak choćby przez wzgląd na przepisy art. 85 § 2; art. 87 § 1 pr. o not. Zaistnienie tych elementów zależy od konkretnego stanu faktycznego. W praktyce notarialnej pojawić się jednak może konieczność zamieszczenia w treści sporządzanego aktu poświadczenia dziedziczenia pewnych istotnych faktów i okoliczności, które zaszły przy jego spisaniu, co przy rygorystycznej interpretacji przepisów prawa o notariacie może okazać się niemożliwe z uwagi na zbyt wąskie – w moim odczuciu – określenie elementów tej czynności i brak analogii (czy też po prostu odesłania ustawowego) w tym zakresie z treścią art. 92 § 1 pkt 6 pr. o not.

Obowiązkiem notariusza jest odmowa sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, jeżeli zajdzie którakolwiek z okoliczności enumeratywnie wyszczególnionych w treści art. 95e § 1 pr. o not., a więc jeśli:

a) w stosunku do spadku został już uprzednio sporządzony akt poświadczenia dziedziczenia lub wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku;

b) w toku sporządzania protokołu dziedziczenia ujawnią się okoliczności wskazujące, że przy jego sporządzeniu nie były obecne wszystkie osoby, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi lub testamentowi albo istnieją lub istniały testamenty, które nie zostały otwarte i ogłoszone;

c) wskutek braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy spadek przypada, jako spadkobiercy ustawowemu, gminie lub Skarbowi Państwa;

d) spadkodawca w chwili śmierci był cudzoziemcem lub, nie posiadając żadnego obywatelstwa, nie zamieszkiwał w Rzeczypospolitej Polskiej albo w skład spadku wchodziły prawa rzeczowe lub posiadanie nieruchomości położonej za granicą.

Brak powyżej wymienionych okoliczności notariusz ustala, odbierając od osób biorących udział w czynności właściwe zapewnienia. Ustawodawca nie określa wprost formy tych zapewnień, co oznacza, że dopuszcza się formę ustną. Mając jednak na uwadze rangę i doniosłość prawną omawianego dokumentu uważam, iż odpowiednią formą dla powyższych zapewnień byłaby forma pisemna.

Zastanawiający jest nadto fakt niezastosowania przez prawodawcę powinności pouczenia przez notariusza osób biorących udział w czynności o obowiązku ujawnienia wszelkich okoliczności objętych treścią czynności oraz o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych oświadczeń. Tego typu pouczenie notariusz ma obowiązek zastosować, przystępując do spisania protokołu dziedziczenia (art. 95c § 1 pr. o not.). Uważam, że w obliczu możliwości dokonania czynności notarialnej spisania protokołu dziedziczenia u innego notariusza niż sporządzającego akt poświadczenia dziedziczenia pouczenie takie byłoby tym bardziej wskazane.

W sytuacji, w której spisanie protokołu dziedziczenia nastąpiło u innego notariusza aniżeli sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia, może zaistnieć praktyczny problem polegający na braku możliwości stwierdzenia, czy np. w toku sporządzania protokołu dziedziczenia zostały ujawnione okoliczności wskazujące, że przy jego sporządzeniu nie były obecne wszystkie osoby, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi lub testamentowi, albo istnieją lub istniały testamenty, które nie zostały otwarte i ogłoszone (art. 95e § 2 pkt 2 pr. o not.). W związku z tym, że obowiązek upewnienia się, czy nie zachodzą przesłanki do

odmowy dokonania czynności, leży po stronie notariusza sporządzającego akt poświadczenia dziedziczenia, to czy sprostaniem norm wynikających z przepisu art. 95e § 2 pr. o not., będzie odebranie przez notariusza od osób biorących udział w czynności stosownych oświadczeń? Wydaje się, że niestety, aktualnie notariusze nie dysponują innymi możliwościami w tym zakresie, wobec czego – w moim odczuciu – odebranie odpowiednich zapewnień od osób biorących udział w czynności winno zostać uznane za upewnienie się notariusza, zachowującego tym samym należyłą staranność, czy nie zachodzą przesłanki wynikające z art. 95e § 2 pr. o not.

Ad 5) Istnieją pewne zasady rządzące sztuką prawidłowego sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia. I tak, z jednej strony, lokuje się grupa zasad ogólnych, a więc tych, które wynikają z przepisów ogólnych ustawy – Prawo o notariacie, dotyczących form notarialnych, jak np. konieczność dokonania czynności przez notariusza bądź jego zastępcę (asesora notarialnego czy emerytowanego notariusza). Z drugiej zaś, występuje zbiór zasad właściwych wyłącznie dla czynności sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, jak choćby brak wątpliwości co do osoby spadkobiercy i wysokości udziałów w spadku (art. 95e § 1 pr. o not.).

Ad 6) Końcowa część analizowanej definicji, z której wynika, że czynność sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia wynikać może z woli stron, posiada dwa źródła. Podstawowym źródłem – stanowiącym przepis szczególnie wobec uregulowania zawartego w treści art. 1 § 1 pr. o not. – pozostaje np. przepis art. 1025 § 1 k.c., z którego wynika, iż „sąd na wniosek osoby mającej w tym interes stwierdza nabycie spadku przez spadkobiercę” oraz że notariusz „sporządza akt poświadczenia dziedziczenia”.

Zatem *de facto* notariusz sporządza omawiany akt, jeżeli taka jest wola osób biorących udział w spisywaniu aktu poświadczenia dziedziczenia. Wola stron w tym zakresie może jednak zostać ograniczona w sytuacji, gdy w toku czynności przygotowawczych zmierzających do sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, zaistnieją wątpliwości co do osoby spadkobiercy i wysokości udziałów w spadku (art. 95e § 1 pr. o not.).

Notariusz wówczas odmówi sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia.

Powyższe tworzy w tym zakresie zasadę, wynikającą wprost z art. 1 § 1 pr. o not., która praktycznego znaczenia nabiera dopiero w konkretnym stanie faktycznym (zaistnienie przesłanek negatywnych, o których mowa w art. 95e § 1 pr. o not.) albo z wolą stron w tym zakresie.

III. Zakończenie

Jak wynika z uzasadnienia ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw¹², zasadniczym zamierzeniem ustawodawcy było istotne poszerzenie kompetencji, między innymi notariuszy, w zakresie postępowania spadkowego.

Wydaje się, że w konsekwencji odrzucenia uwag do projektu ustawy zgłoszonych przez Krajową Radę Notarialną w zakresie dopuszczalności dokonywania czynności notarialnej sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia ze zmianą charakteru elementu – wpisu do rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia – z obligatoryjnego na fakultatywny ustawodawca winien zrezygnować z mylących rozróżnień: „akt poświadczenia dziedziczenia” i „zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia”, dokonując jednocześnie odpowiednich zmian redakcyjnych w nowo wprowadzanych przepisach do ustawy – Prawo o notariacie.

Co prawda niezrozumiałym wydaje się, w moim przekonaniu negatywne, posunięcie ustawodawcy, polegające na wprowadzeniu po raz pierwszy do aktualnie obowiązującej ustawy ustrojowej notariatu polskiego przepisów prawa materialnego. Czy nie byłoby przejrzystsze wprowadzenie omawianych regulacji w struktury kodeksu cywilnego oraz kodeksu postępowania cywilnego, z odesłaniem do prawa o notariacie w zakresie zastosowania do tej czynności istniejącej już formy notarialnej (np. protokołu notarialnego)?

---

¹² Dz.U. Nr 181, poz. 1287.